

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2011 SPALIO 1 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 35 (122)

Tiesos ieškojimo energija

Medikai dažnai pastebi, kad gydant vienus simptomus, išnyksta ir kiti. Šiais metais tas iš pirmo žvilgsnio keistas sąsajas pastebėjau ir Lietuvos viešajame gyvenime. Tiesos ieškojimas šiame visuomenę pastūmėjo imtis skaudžių užsigulėjusių problemų. Viena tokių – 1941 metų Birželio sukilimo traktavimas. Visuomenė jau seniai laukia paprasčiausių liudijimų, nuoseklių pasakojimų, įvykių analizės, sukilimo dokumentikos iš įvairių skirtingų Lietuvos vietovių. Mes pavargome nuo nesibaigiančių baltų arba juodų emocijų, nuo kalbėjimo be įrodymų.

Didelis džiaugsmas šiame buvo apsilankyti 1941 metų sukilimui skirtu istorinio dokumentinio filmo „Pavergtųjų sukilimas“ premjeroje Lietuvoje. Filmo premjeroje Kaune buvo daug jaunų žmonių, studentų. Jiems buvo įdomu, nes filme yra to laikmečio įvykių rekonstrukcijos, labai gražiai sujungiančios į vientisą audinį autentišką archyvinę medžiagą, nuotraukas, mokslininkų komentarus, pokalbius su įvykių liudininkais. O šiuolaikiniuose Lietuvos mokyklų vadovėliuose 1941 metų sukilimo temai dar neatsirado vietos.

Atrodo, kad tiesos ieškojimas ypač įkvepia jaunus žmones. Ir supranta, kodėl – jie pavazinėjo po įvairias pasaulio šalis ir, aišku, ieško argumentų – kuo jie galėtų didžiuotis savo valstybės dabartyje ar istorijos įvykiuose. Visuomenei reikia tiesos, tada viešoje erdvėje esanti energetika apsisvalo ir atsinaujina.

Drąsus istorinės tiesos ieškojimas pastūmėjo ryžtingiau spręsti ir dabarties problemas. Nuo šių metų rudens pradedami įgyvendinti mokinių švietimui skirti didelės apimties projektai. Vienas jų – „Aukštosios kultūros impulsai mokykloms“, parengtas LR švietimo ir mokslo ministerijos kartu su 11 meno kūrėjų sąjungų ir 11 kultūros žurnalų redakcijų. Projekto tikslas – skatinti mokinių kūrybiškumą ir domėjimąsi kultūra. Kitas didelis projektas – „Nacionalinės mokslo populiarinimo priemonių sistemos sukūrimas ir įgyvendinimas“. Kartu su Lietuvos mokslų akademija dalyvauja ir daugelis Lietuvos aukštųjų mokyklų, kūrybinių susivienijimų, Lietuvos moksleivių sąjunga, Lietuvių katalikų mokslo akademija ir Lietuvos žurnalistų sąjunga. Siekiama visuomenei, o ypač jaunimui patrauklia forma pateikti kuo daugiau mokslo žinių.

Neseniai priimtas Savanoriškos veiklos įstatymas atveria kelias prasmingai pilietiskai veiklai.

Stiprėja nusiteikimas, kad vertybės nepriklauso kokiam nors žmonių būreliui, kad ir labai išsilavinusiam, kad kultūra nepriklauso tik kultūros ar meno kūrėjams. Tokios pažiūros ilgai buvo supriešinusios visuomenę, dabar laidai jau pradėjo tirpti.

Šių metų vasarą Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dieną teko susitikti su žmonėmis, kurie draugėn susirinko pirmą kartą. Ir kaip buvo malonu, kad tos dienos proga užmiesčio sodyboje buvo nutarta iškelti Lietuvos valstybinę vėliavą. Suradome, nupirkome, skubiai apsinomė gėlėmis ir žemės plotelį, virš kurio vėjas plaikstė garbingą vėliavos audeklą. Visi prie vėliavos nusifotografavome atminimui. Mūsų būrelyje buvo medikė, inžinierius, literatė, dizainerė, projektų vadovė, maža mergytė Ūla ir stalius bei dailidė Arūnas, dešimt metų dirbęs Švedijoje, o šiame nutaręs, kad be Lietuvos žmonių ir gamtos jis daugiau nebegali išverti. Tas malonus, mandagus, puikiai išauklėtas meistras vis kartojo: „Ar jūs matot, koks tas Dubysos grožis, kokios čia mūsų pievos, koks rūkas“.

Ir aš pagalvojau, kad inteligentija vėl galėtų grįžti prie savo misijos – kaip nors skelbti Gerąją naujieną, kad visų profesijų, visokio amžiaus, visokių pažiūrų žmonių energija yra labai graži, vertinga ir Tėvynei reikalinga. Ir kartais susigėsti, kad ji dažnai pernelyg save sureikšmina ir sukuria atskirtį, tuo pačiu save nuskurdindama.

Ignas Skaisčiūnas

Ruduo Ustronės Knygnešių muziejaus apylinkėse.

Perpetuos Dumšienės nuotr.

SPINDULYS

Pro šalto rudens bevaisę šaką
Jis kaip strėlė auksinė prasimušė,
Nušvies kaip žaibas tavo tamsų taką
Ir rytmečiui prikels namus.

Jo vėtros, velniškai kvatodamos, jo pūgos
Nenusineš bedugnėn, neužpūs,
Ką jis palies – gyvenimui pabudins,
Ir mirčiai pasmerktus praves jis gyvus pro kapus.

Pro juodą naktį, alkaną, bedugnę,
Kaip marių paukštis jis praskries, –
Iš jo sparnų pabirę žemėn ugnys,
Kaip amžių žiežirbos, žmogaus širdy žėrės.

Bernardas Brazdžionis

Kitame numeryje:

- L. Ruginienės pokalbis su R. Ozolu
- A. Girdzijauskaitė apie Vitalijų Mazūrą
- Vido Marcinkevičiaus poezija

Redaguoja **Renata Šerelytė** rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. **Ignas Skaisčiūnas**. Tiesos ieškojimo energija
- 2-as psl. **S. Abromavičius**. Tremties vaikai (II)
- 3-as psl. **A. Motuzas**. Švč. Mergelės Marijos rožiniai
- 4-as psl. „Tyliai gęsta lapai rudenį...“
- 6-as psl. **Š. Šimkevičius**. Bibliofilai ir jų rinkiniai
- 7-as psl. **Ona Voverienė**. Po istorijos ratais

TREMTIES VAIKAI

MOTIEJUS SMETONA, PREZIDENTO BROLIS (2)

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Pabaiga. Pradžia 2011 m. rugsėjo 24 d. „Kultūroje“

Sigutė Smetonaitė-Petrauskienė gyvena Kau-
no pakrastyje, Šiaurės prospekte. Jos buto
sienos papuoštos meno dirbiniais, šaukšte-
lių kolekcija. Garbingoje vietoje pakabintas Lietu-
vos prezidento Antano Smetonos bareljefas,
kruopščiai saugomuose albumuose – daug nuot-
raukų žmonių, kurių vardai įrašyti enciklope-
dijose, istoriniuose leidiniuose. Žmonių, kuriais
mes didžiuojamės, kurių biografijos glaudžiai
susijusios su Lietuvos nepriklausomybe. Kaip ir
su moters skausmu... Sigutė – iš garsios Smetonų
giminės: valstiečių ir bajorų, generolų ir preziden-
tų. Vienuolikos metų būdama, su mama buvo iš-
tremta į Sibirą. Ten išbuvo beveik 16 metų...

1948 metų gegužės 22-osios išvakarėse Kaune
sklido kalbos, kad bus dideli trėmimai. Į P. Vileišio
gatvę kolonomis važiuo sunkvežimiai, tad tie, ku-
rie nujautė nelaimę, namuose nemiegojo, slapstė-
si. Ruošėsi tai nakčiai teatre slėptis ir Smetonų
šeima. Tuo metu Tomas mokėsi šeštoje gimnazijos
klasėje, o Sigutė – ketvirtame pradžios mokyklos
skyriuje. Abu ruošėsi gegužės 25-osios egzami-
nams muzikos mokykloje. Tą vakarą tėvelis išva-
žiavo į Aleksotą pas savo mamą, o Tomas – pas
draugą ruoštis egzaminui: buvo nutaręs ten ir
nakvoti. Mama, gimnazijos laikų draugės patarta,
nutarė rizikuoti ir su vienuolikmete dukrele Sigu-
te nakvoti namuose.

Paryčiui jas pabudino nepažįstami žmonės.
Kai Sigutė įpuolė į valgomąjį, pamatė prie stalo pa-

Jadvyga Smetonienė su dukrele Sigute Sibire, 1949 m. Nuotraukos iš Sigutės Smetonaitės-Petrauskienės albumo

Tremtinių kapai Sibiro taigoje baigia išnykti.

Gintauto Alekno nuotr.

balusią ir suakmenėjusią motiną, o trys išibro-
vėliai kratė spintas, stalčius, mėtė daiktus ant
grindų, tarsi ko ieškodami. Kalbėjo tarpusavyje ru-
siškai, tačiau du buvo lietuviai. Nors Jadvyga Sme-
tonienė mokėjo ne tik vokiečių, lenkų, bet ir rusų
kalbą, tačiau nepratarė nei žodžio, sėdėjo sustin-
gusi. Rusas, matydamas moters būseną, pats ant
grindų tiesė staltieses, krovė daiktus ir maistą, ri-
šo į ryšulius ir nešė iš kambario. Iš žaislinio Sigu-
tės *kupariuko* iškratė lėles ir sudėjo ten duoną bei
kruopas. Kareiviai vis ragino greičiau eiti. Motina
su dukra apsirengė keliais megztiniais ir jau va-
sara kvepiantį rytą išsiropstė į sunkvežimio kėbulą,
kur buvo sukrauti daiktai. Jas krėtė drebulys. Va-
žiudamos į Palemono geležinkelio stotį, kur buvo
formuojamas tremtinių ešelonas, matė dešimtis to-
kių mašinų prie namų, daug klykiančių iš skaus-
mo žmonių...

Sigutė Smetonaitė-Petrauskienė šiandien pri-
simena: „Palemono geležinkelio stotyje pamatėme
daug tokių sunkvežimių. Žmonės tempė savo ryšu-
lius į vagonus. Mes su mama taip pat sunėšėme
savo mantą į artimiausią vagoną. Plūdo vis dau-
giau žmonių. Žmonės su savo daiktais užėmė gul-
tus ir visą apačią ant grindų. Vagonas buvo purvi-
nas, dvokė. Aplink jį vaikščiojo uniformuoti žmo-
nės su šautuvais. Išlipti buvo draudžiama. Girdėjo-
si verksmai, rusiški keiksmazodžiai, mašinų burz-
gimas. Paskui pasigirdo žvangesys – buvo uždari-
nėjami vagonai. Uždarė ir mus, likome visiškoje
tamsoje.

Vienoje ir kitoje vagono pusėje buvo mažičiai
langeliai, bet ir jie buvo uždaryti. Tik pro siaurus plyšelius skverbėsi
ruoželiai šviesos. Žmonės tylėjo. Pradėjo stumdyti vagonus: tai pir-
myn, tai atgal. Nuo kiekvieno stip-
resnio stumtelėjimo ar truktelėji-
mo galima buvo nusiristi nuo gul-
tų. Laikėmės išsikibę vieni kitų. Iš
kažkur pasigirdo „Marija, Mari-
ja...“, ir mūsų visas vagonas įsijun-
gė į bendrą giesmę savo balsais.
Trūko oro. Taip prasidėjo kelionė į
nežinią.

Tamsoje važiuojome ilgai – gal
dieną, gal dvi, neprisimenu. Kar-
tais traukinys sustodavo, tačiau
taip ir likdavome aklinau uždaryta-
me vagone ir nieko nematėme. Kar-
tą traukiniui sustojus, pasigirdo
atidaromų metalinių durų garsai ir
šūksniai *pod vagony* (po vagonais –

rusiškai). Tai buvo pirmas rusiškas žodis, kurį aš
išidėmėjau. Atsidarė durys, į vagoną plūstelėjo gai-
vus oras. Pamatę gamtovaizdį žmonės suprato, kad
tai jau ne Lietuva... Atkišę šautuvus sargybiniai ra-
gino visus lįsti po vagonais, tūpti vienas šalia kito
gamtiniams reikalams atlikti. Iki tol tai darydavo-
me per vagono grindyse padarytą skylę. Aplink sto-
vėjo kareiviai su atkištais šautuvais. Niekada ne-
pamiršiu jų ciniškų ir gašlių šypsenų. Lendant po
vagonu, pamačiau visą eilę vyriškų, moteriškų ir
vaikiškų užpakalių... Buvo baisu ir gėda! Po kelių
dienų apsipratome.

Važiavome toliau. Valgėm, ką turėjom. Mūsų
vagone važiuo trys klierikai. Vienas iš jų buvo ge-
nerolo K. Ladygos giminaitis, kito pavardė – Gaiga-
las. Trečiojo pavardės neprisimenu. Mama davė
jiems, ką pačios valgėm. Vėliau kartą per dieną į va-
goną kareiviai atnešdavo katilą *pachliopkos*. Tai tu-
rėjo būti sriuba, bet buvo kažkoks nemaloniai smir-
dantis skystis su plaukiojančiomis jame žuvų
galvomis. Apačioje, ant grindų, tūnojo senučiukė
močiutė. Ji tik lingavo pirmyn-atgal ir krutinio lū-
pas, matyt, meldėsi. Aš nei karto nemačiau jos val-
gant. Vagone važiuojome apie 30–40 žmonių. Per
tiek laiko iš vienuolikos metų vaiko atminties jų
veidai ir pavardės išblėso.

Traukinys dundėjo vis toliau ir toliau. Kai kur
stotyse prasilenkdavome arba pasivydavome to-
kius pat gyvulinius vagonus su pro mažičius lan-
gelius žiūrinčiais žmonėmis. Mes su mama galvo-

Nukelta į 8 psl.

Sigutė svečiuose Clevelande, pas Prezidento A. Smetonos marčią Birutę ir anūką Antaną. 1990 metai.

Švč. Mergelės Marijos kalbamasis ir giedamasis rožiniai

ALFONSAS MOTUZAS

Spalio mėnuo skiriamas Švč. M. Marijos rožinio pamaldumui (nuo spalio 1 iki 31 d.). Pamaldos atliekamos prieš Mišias ar po jų, arba atskirai – bažnyčioje, namuose ar keliaujant. Bažnyčioje rožinis kalbamas prie Švč. M. Marijos, arba didžiojo, altoriaus. Sukalbama arba pagiedama viena rožinio dalis ir malda šv. Juozapui. Spalio 7 dieną rožinio kalbėjimu arba giedojimu švenčiama šventė, skirta Švč. M. Marijos rožiniui.

Bažnyčia tikinčiajam suteikia visuotinius atlaidus, jeigu jis bažnyčioje, koplyčioje, šeimoje, vienuolijos bendruomenėje ar maldingoje draugijoje koku nors maldingumo tikslu pamaldžiai kalba arba gieda rožinį. Visuotiniai atlaidai pelnomi ir tada, kai rožinį kalba popiežius, o maldininkai dalyvauja kartu melddamiesi (Liturginis kalendorius 2002–2003. Vilnius, 2002, p. 100). Rožinio pamaldumas turi dvi praktikas – kalbamasis ir giedamasis.

Švč. M. Marijos rožinio kilmė turi savo priešistoriją. Kažką panašaus į rožinį – kartojamų maldu vėrinį – krikščionys turėjo jau V a. Niekas negali tiksliai pasakyti, kada krikščionys ėmė kasdien kartoti „Tėve mūsų“ ir „Sveika, Marija“. Pirmieji vienuoliai atsiskyrėliai surinkdavo į krūvelę tiek akmenėlių, kiek buvo sukalbėję maldu. Vėliau imta siūlais raišioti brangakmenius. Toks vėrinys rastas 1160 m. šv. Rozalijos kape. Dabartinio Švč. M. Marijos rožinio (liaudies vadinamo *rožančiumi* [lenk. *różaniec*]) autoriumi laikomas šv. Dominykas (1170–1221). Pasak legendos, jam pagoniškuose kraštuose – Prancūzijoje, prie Tulūzos – skelbiant krikščionybę, naktį apsireiškusi Dievo Motina Marija ir trys nepaprastai gražios karalienės. Kiekviena jų turėjo po 50 gražių rožių – mergaičių. „Trys karalienės, – aiškino Marija Dominykui, – yra trys rožinio dalys. Kiekvienos karalienės 50 rožių – tai 50 'Sveika, Marija'. Baltoji karalienė reiškia džiaugsmingąją rožinio dalį, raudonoji – sopulingąją ir auksinė – garbingąją. Šios trys dalys – tai mano Sūnaus prasidėjimo, gimimo, kentėjimo ir prisikėlimo paslaptys. Vesk šią malda visur. Tuomet suklydusieji susipras ir grįš prie Dievo“ (*Žiūraitis T. Nevystančios rožės Marijai. Vilnius, 1940, p. 40–41*). Istoriniai šaltiniai kalba, kad 1208 m. šv. Dominykas pradėjo skelbti šv. rožinio malda. XIV ir XV amžių sandūroje, tobulinant rožinio pamaldumo formą, pirmieji prisidėjo prancūzų kartūzų vienuolis Adolfas Esenietis (1375–1439) bei dominikonas Alano de la Roche (1428–1478), netrukus galutinę šio pamaldumo formą sukūrė dominikonas Alberto da Castello – ji tapo visų tikinčiųjų liaudies malda (*Striokaitė L. Rožinio istorija // Sandora. 2000, nr. 5, p. 24–26*). XVI a. rožinis jau buvo plačiai kalbamas, ir popiežiai Grigalius XIII (1572–1585) ir Grigalius XIV (1590–1591) pripažino dangišką jo kilmę (Liturgijos apžvalga / parengė s. O. Baliūnaitė ACJ; s. E. Bedalytė ACJ. Tekstus papildė kun. V. Šimkūnas SJ. Kaunas, 1996, p. 79). XVI amžiaus pabaigoje buvo įvesta Švč. M. Marijos Rožinio šventės šventimas. Šios šventės privalomo minėjimo ištakos siekia 1571 m. spalio 7 d., kai Europos šalių krikščionys šv. rožinio maldos dėka įveikė turkų laivyną Viduržemio jūroje, prie Lepanto. Minėdamas šios pergalės vienerių metų sukaktį, 1572 m. popiežius Pijus V paskelbė Marijos Nugalėtojos šventę (*BMV de victoria*). Spalio 7 d. pop. Sikstas V ją pavadino Marijos Rožančinės vardu. 1716 m. šv. Romos imperijos karinės pajėgos, vadovaujamos Savoijos princo Eugenijaus, laimėjo mūšį prieš turkus prie Petervardeino. Ši krikščioniškosios Europos pergalė užbaigė šimtmečius trukusias grėsmingas kovas su Turku

Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčia Palemonė.

imperija. Pop. Klemensas XI pergalės šventę dar kartą pavadino Marijos Nugalėtojos, Marijos Mergelės Rožinės vardu ir įsakė ją švęsti visoje Bažnyčioje *Bulota A., Benys L. Šventųjų gyvenimai. Kaunas, 1994, p. 310–311*.

Šalia kalbamo rožinio, giedamojo rožinio apeigą įvedė ir 1622 m. patvirtino dominikonų kapitula Milane (*Kirsch W. Handbuch des Rosenkranzes.*

Rožinio brolijos stengėsi turėti savo bažnyčią, koplyčią ar bent altorių su Rožinio Marijos paveikslu.

Pirmosios Rožinio brolijos Lietuvoje žinomos jau XVI a. pabaigoje. Žemaičių vyskupijoje tokiu buvo vyskupo Merkelio Giedraičio (1574–1609) laikais. Dominikonams įvairiose Lietuvos vietose įkūrus keliolika savo vienuolynų, paplito ir Rožinio brolijos. Jau 1646 m. Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius pranešė Šventajam Sostui, kad jo vyskupijoje tokios brolijos yra beveik prie visų parapinių bažnyčių. Panašiai savo pranešimuose kalba ir Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius 1625 m. Ilgainiui nebeliko parapijos, kurioje nebūtų Rožinio brolijų. Jos turėjo savo namus, kai kur išlaikė senelių prieglaudą ir ypač prisidėjo prie rožinio maldos skleidimo.

Nuo XIX a. pabaigos Lietuvoje plačiai žinoma kita – Gyvojo rožinio brolija, įsteigta Lijone 1826 m. Popiežius Grigalius XVI 1832 m. ją patvirtino, o pop. Pijus IX 1877 m. jai vadovauti paskyrė dominikonų vienuoliją. Brolijos nariai, pasidaliję į būrelius (rožes) po 15, kasdien sukalba po vieną rožinio paslaptį. Taip per dieną sukalbamas visas rožinis. Rožinio nariai kas mėnesį keičiasi paslaptimis. Kai rusai XIX a. panaikino vienuolijas, brolijoms Lietuvoje vadovauti pradėjo kunigai. To meto Gyvojo rožinio brolija dirbo ir šviečiamąjį darbą Lietuvoje. Ji turėjo savo knygynus, skaityklas, rengdavo brolijos nariams kursus. Lietuvius burti į Gyvojo rožinio brolijas buvo nesunku, nes jau vaikai pirmosios Komunijos proga buvo įrašomi į Rožinio broliją ir įpareigojami šventomis dienomis sukalbėti po vieną rožinio dalį (*Lietuvių enciklopedija. Boston, U.S.A., 1961, t. 26, p. 36–37*).

1858 m. Lurde pasirodžiusi Švč. M. Marija kvietė mergaitę Bernadetą kalbėti rožinį. O štai 1917 m. Marija, pasirodžiusi Fatimoje, trims piemenėliams liepė kalbėti rožinį už žmonijos nuodėmes.

Pirmasis lietuviškas spausdintinis šaltinis, iš kurio sužinome apie rožinį, yra 1595 m. Daukšos katekizmas, verstas

iš lenkų kalbos, kur įdėta „Penkiolika sąnarių giwatos Wieszpates Jezaus Kristaus ant dumoimo bilant Rožiū wainika mergos Marios“. Lietuviškas giedamojo rožinio tekstas yra J. Kasakauskio 1681 m. Vilniuje išleistoje maldaknygėje „Rožancius Swęciausios Marijos yr saldžiausia warda Jezusa tepyogi spasabas apwayksciojima kalnu Kalwaryos Žemayciu su modlitwomis yra giesmėmis anto sluzijąčiomis“.

Lietuvoje, be abejonės, giedamasis rožinis pirmausia suskambo dominikonų bažnyčioje. Liaudies pamėgtas, greitai paplito po visas Lietuvos

Bažnyčios vidus

Wien, 1950, p. 80–81). Milano pavyzdžiu tais pačiais metais pasekė ir Krokuvos dominikonai, kurie jį išpopuliarino liaudyje Lietuvoje.

Rožiniui išpopuliarėti padėjo Bažnyčios įsteigtos Rožinio brolijos. Brolijos – tai tikinčiųjų bendruomenės, vyskupų kanoniškai įsteigtos skleistis liaudžiai rožinio malda. Rožinio brolijos siekia paties šv. Dominyko laikus. XIII a. popiežiai patvirtino Italijos ir Prancūzijos miestuose įsteigtas Rožinio brolijas, kurios kai kur turėjo net iki milijono narių. Vokietijoje joms priklausė ir didikai. Galutinai Rožinio brolijas sutvarkė ir nustatė atlaidus, privilegijas, priėmė statutą pop. Leonas XIII (1878–1903) konstitucija *Ubi primum*, kuri galioja iki šiol.

„TYLIAI GĘSTA LAPAI RUDENĮ...”

Henrikas Radauskas

RUDUO

Raudonos uogos. Lapai – kaip iš vaško.
Pasaulis miršta, silpnas ir gražus.
Štai vėjas debesį ties kaimu drasko,
Ir rėkia debesis, į žmogų panašus.

Pilkam danguj geltoni lapai dreba,
Ir aš, per mišką eidamas, žiūriu
Į tą švininį rudeninį grabą,
Kur šoka liepsnos lapų – žiburių.

Didžiulis vėjas seną pušį laužo.
Šermukšnių kekės dega miškuose.
Ir driekiasi su dūmais drėgno laužo
Rudens žolėj klajojanti dvasia.

Aldonos Ruseckaitės nuotraukos

Nijolė Miliauskaitė

* * *

kelios raudonos erškėtuogės
ant šlapių, plikų jau šakų užsilikusios
šiaurės vakarų
stipraus vėjo draskomos

vėlyva saulė ryškiai
jas nušviečia, kiekvieną
atskirai, ir visą tuščią apylinkę
duobėtą keliuką

pakeleivi, tų uogų
pačių paskutinių, poros saujų
ir Dievo paukšteliams užteks pasisotinti
ir tau

Aidas Marčėnas

PIRMOSIOS ŠALNOS NAKTIS

na o temstant girdėt kaip žvaigždynais ateina naktis
kaip žolynais nuplaukęs lietus atsidūsta už upės
raudonuoja žara ir rimuojas naktis ir mirtis
banaliausiu rimu kurs svarstyklių ženkle įsisupęs

skruzdėlynan paklysta užmiršusi šapą skruzdė
ir žiogelis smuikuoja atrodo prarasdamas amą
ir įspysta danguj paskutinė rugsėjo žvaigždė
ir staiga nudžiungi kad turi dar ir tėvą ir mamą

mus apgauna klausa ir vaizduotės žaidimai keisti
ir į naktį gramzdinami švinta ir protas ir jausmas
paaštrėja rega ir vaizdai prieš akis išskeisti
nusileidžia gelmėn ir apimsta apsirgusiam skausmas

prisiliečia nutilusios sielos beribė darna
ir visi slėpiniai atverti jos ženklams ir žodynai
o aušroj su žvaigždėm krenta žemėn pirmoji šalna
ir nutilus žiogeliui nerūpi skruzdė skruzdėlynui

Jonas Strielkūnas

RUDAS VAKARAS

Rudens diena staiga nurudo.
Sustojo debesys skylėti.
Ir vėl šaukiesi balto grūdo
Tamsiam aruode tėvo klėty.

Gal niekas jau nebegyvena
Kraštuos, iš kur visi atėję...
Tiktai kaip tolimą balaną
Regi virš miško žvaigždę vėjy.

O vakaras toks tamsiai rudas.
Bešviečia tik dangaus kampelis.
Skaičiuoja tavo baltus grūdus
Tamsiam aruode pilkos pelės.

Stasys Jonauskas

RUDENĖJANTYS EGLYNAI

Jau žąsys nugirgžda per stogus,
Ir samanos tyli minkštai
Visus, kurie bėga, – pastovūs
Atvėstantys eglių miškai.

Tik bitės dar medų renka
Nuo saulės, o ką ji sakys? –
Jau eglės tamsėja, į dangų
Pakeldamos mūsų akis.

Alsuoja žvaigždynai pro rūką,
Į liūną nugrimzta diena,
Ir spanguolės dega, ir ūkia
Kaip traukinys, toldama

Iš atminties, kuliamoji,
Kai pelkėse drėgsta šviesa.
Tie lapai, kurie geltonuoja, –
Ant medžių ar jau akyse?

Ir metai, kur lieka kamienuos,
Dar mūsų ar jau kitų?
Plaukia per mišką mėnuo,
Ką jis pašauks vardu –

Tave ar kurį nors kitą
Pažvelgti į viršų – tenai
Nieko neparasyta,
Bet perskaitai: amžinai.

Marcelijus Martinaitis

* * *

Rudenį
mano siela
toli nuo manęs –
manęs neatsimena.
Baili
ji slapstos nuo medžio –
prie medžio.

Mano siela –
beraštė.
Manęs ji neperskaito.
Mano raidės
pro tarpupirščius byra –
kaip smėlis.
Lig žemės
vaikystės ilgais marškiniais, –
verkdama,
ji nesupranta,
kad verkia.

Donaldas Kajokas

**PASIVAIKŠČIOJIMAS
RUDENĖJANČIA PAMIŠKE**

Užsiplieskia štai ir gėsta
lapai rudenį...
Kas, kodėl mums davė gėstą,
gamtai judesį?

Kas, kodėl mums davė klausą
ir dar klausimą? –
klausiame prasmės to, klausiam –
neišklausiame.

Rausvas uogos veidrodėli,
ryto pamiške,
gal prasmės nėra, todėl ir
ne – beprasmiška

nei tenai, kur gavom gėstą
arba judesį,
anei čia, kur tyliai gėsta
lapai rudenį...

Vladas Šimkus

SEKMADIENIS

Akademikai eina grybauti,
mosuoti lazdelėm karklinėm.
Ir mudu už margo šlagbaumo
savaitės balastą palikim.

Ir mudu – tenai, kur už bėgių
prasideda miško kaskados,
ir mudu – į žolę! Žiūrėki,
žiūrėki, kas dedas, kas dedas!

Viršūnės ir mirga, ir verda,
viršūnės lyg potvynis plaka
raudoną nuo saulės mansardą,
ir krinta blyksėdami lapai.

Žiūrėk, ažuolai sutvirtėjo,
ir tapo šaltinis švaresnis,
žiūrėki, nuo laiko ir vėjo
miškai apsilupo lyg freskos.

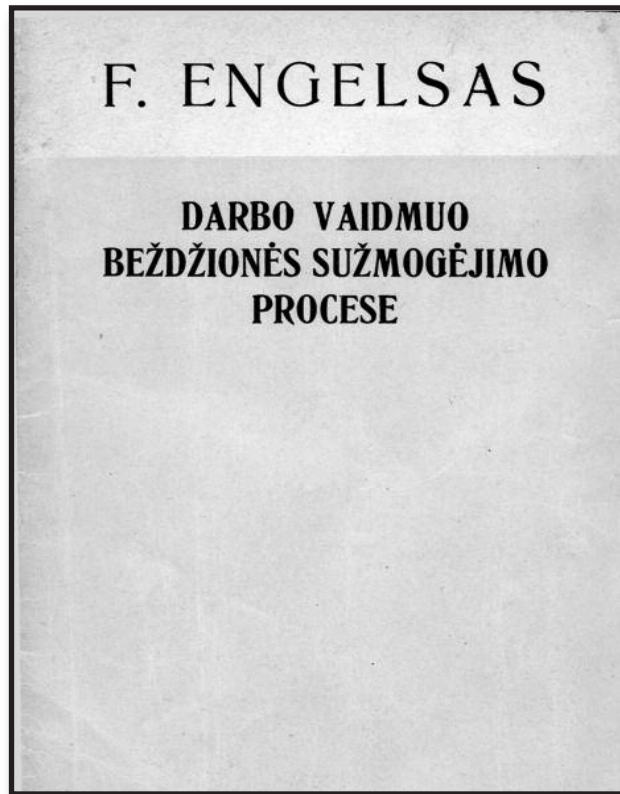
Ir gera palikt kalendorių,
ir gera visai negalvoti,
ir mesti į čezantį orą
sekmadienį vieną geltoną...

ŠARŪNAS ŠIMKEVIČIUS

Bibliofilo Sigito Baliuko rinkiniai

Buvęs prokuratūros darbuotojas jau daugiau kaip 40 metų domisi bibliofilija. Kaip teisininkas, domisi teisės istorijos veikalais. Kitos jo bibliofilinio rinkinio temos – politika ir karo meno leidiniai bei visuotinė istorija. Tada, kai pradėjo kolekcionuoti, už tokius spaudinius nebūtų buvęs per daug pagirtas. Labiausiai vertina tarpukario ir kitus senuosius leidinius, vengia šiuolaikinių naujai išleistų knygų. Daugiausiai retų laikraščių ir knygų sukaupe vienkemių naikinimo metais, kai ištisi kaimai buvo keliami į gyvenvietes.

Kartą Sigitas važiavo pro Punios šilą ir išvydo moksleivius, renkančius lapus ir džiovinančius juos ant senų karo metų laikraščių. Studentams jis pasiūlė sovietinės „Tiesos“ laikraščio numerių, o namo parsivežė senus, su išspausdintomis Gebelso ir Hitlerio kalbomis. S. Baliukas – tolerantiškas kolekcininkas, todėl jo lentynose sovietinių laikų knygos nesipjauna su rezistenciniais ir tremties tekstais. Turi Sigitas ir vieną atskirą leidinį, išleistą 1940 m. stojimo į SSRS proga, o tekstas buvo taisytas ranka. Toje knygoje išspausdintos S. Nėries, J. Paleckio ir kitų veikėjų kalbos. Tačiau pati knyga įdomi dėl dviejų dalykų: žydiškos pavadės raudonu rašalu ištaisytos į lietuviškas, paminėtinas ir darbininko pasisakymas, kuris daug atviresnis, nei komunistų veikėjų prakalbos – sovietų tankai mums atnešė laisvę ir nepriklausomybę. Beje, jo kolekcijoje yra ir daugiau senųjų knygų su autografais ar įvairiais įrašais, antspaudais.

F. Engelsas. Darbo vaidmuo beždžionės sužmogėjimo procese. Leidykla „Mintis“, Vilnius, 1967 m.

Renka jis knygas ir apie pasaulio galinguosius – Staliną, Leniną, Mussolinį, Roosvelta, Churchillį, Sniečkų. Nusiperka Sigitas ir didelį ažiotažą sukėlusias knygas, net ir romanus, tokius kaip „Erškėčių paukščiai“. Aišku, ne visada jis tokias knygas skaito, kartais tik pasideda lentynoje. „Erškėčių paukščių“ jis neskaitė, o štai V. Petkevičiaus knygą „Durnių laivas“ perskaitė. Bibliofilo teigimu, Petkevičius rašė net atsargiau, nei kai kurie kiti šiuolaikiniai autoriai, bet anų, gal mažiau garsių, tekstai neužkliuvo.

Senosios periodikos jis taip pat stengiasi surinkti daugiau įvairių pavadinimų, renka ir kalendorius. Turi ir senovinių dokumentų rinkinį. Alytaus policijos muziejuje surengė parodas iš savo rinkinių. Dalį naujai įsigytų eksponatų jis laiko darbe, o kitus – namuose. Gaila, jam taip ir nepavyko pasidaryti savo bibliotekos katalogo. Daug įdomių leidinių teko prarasti įvairiomis aplinkybėmis.

Teke jam sutikti daug įdomių asmenybių, bendrauti, gauti iš jų knygų. Pažinojo jis ir Petrą Dumbliauską, teko sėdėti jo muziejuje, vardyti senus laikraščius. Kaip teigia S. Baliukas, viename prieškarinio teisiniame leidinyje jis surado tekstą, aprašantį, už ką iš tikrųjų buvo nubaustas pirmo spausdinto Alytaus laikraščio redaktorius V. V. Misiūnas. Mat „Džukų bizūne“ buvo įdėta P. Dumbliausko nupiešta kunigo ka-

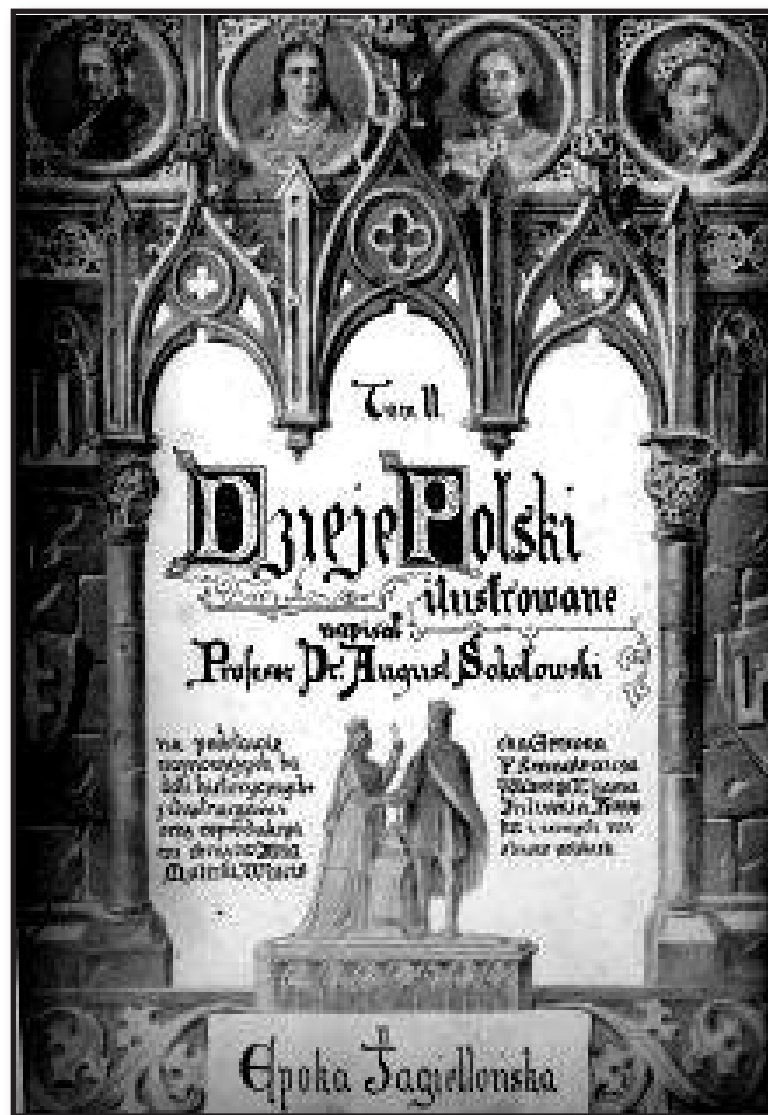
rikatūra.

Domisi jis ir Alytaus miesto istorija. Daug įdomios medžiagos suranda savo kolekcijos surinktuose spaudiniuose. □

Butrimonių kalvis garsėjo ir kaip bibliofilas

Gyveno Alytaus rajone, Butrimonyse. Labiau žinomas kaip Juškelis. Buvo vienas žymesnių Dzūkijos bibliofilų. Savamokslis, bet labai apsiskaitęs, kalbėdamas remdavosi rimta literatūra, veikalais, labai įdomus pašnekovas. Knygas rinko nuo karo laikų. Pokario laikais turėjo surinkęs visiškai neblogą biblioteką. Tuo metu knygas nedaug kas rinko, žmonės prisibijojo, nes daugelis lietuviškų leidinių buvo draudžiami. Daugiau knygas naikindavo, negu saugodavo. Juškelis važiuodavo į Kauną, naktį pernaktodavo kur nors pas pažįstamus ir grįždavo su maišų knygų. Ant maišų viršaus uždėdavo duonos, kad bloga akis nepamatytų. Knygas pirkdavo antikvariate, pas pažįstamus, o kartais ir turguje. Juškevičius dalindavosi savo rinkiniais su kitais Dzūkijos šviesuoliais, pas jį atvažiuodavo knygų mėgėjai ir iš kitų Lietuvos miestų bei rajonų. Pats Vincas knygas medžiavo visoje Lietuvoje. Savo biblioteką laikė medinėje trobelėje. Pinigus knygoms pirkti uždirbdavo iš kalvio amato. Buvo geras kalvis, kaldavo daugiausia grandines. Net bibliofilas Algimantas Antanevičius buvo užsisakęs pas jį grandinę savo šuniui. Juškelis nenorėjo iš jo pinigų imti, jam geriau buvo už darbą gauti kokią nors knygą ar senesnę laikraštį.

Bibliofilo Vidmanto Staniulio teigimu, knygų pirkimas Juškevičiui buvo ir pinigų apsauga nuo pavogimo, nes iš kalvio amato nemažai uždirbdavo. Tačiau senatvėje, sveikatai silpstant, jis pradėjo pardavinėti savo knygas. Kolekcininkas Vytautas Tučkus tvirtina, kad Juškevičius tik su viena brangenybe nė už ką nenorėjo skirtis – didelio formato „Biblija“, iliustruota prancūzų grafiko Gustavo Doré darbais. Bibliofilas puikiai išmanė knygų vertę ir mokėjo labai sėkmingai jas parduoti. Vėlyvuoiu laiko-

August Sokolowski „Dzieje polski ilustrowane“, išleista 1899 m. Alytaus kraštotyros muziejaus eksponatas, pirtas iš Vinco Juškevičiaus

tarpiau Vincas Juškevičius pradėjo rinkti paveikslus, to jis visiškai neišmanė, ko nepasakysi apie knygas. Jam buvo geras beveik kiekvienas paveikslas. Todėl kai kurie asmenys tuo naudodavosi, įkišdami jam menkaverčius paveikslus, už kuriuos jis atiduodavo geras knygas.

„Prieš keliasdešimt metų Alytaus rajone dirbo kalviu Vincas Juškevičius. Jis užkaldavo gražaus pinigėlio. Viską išleisdavo senoms knygoms ir buvo surinkęs visiškai neblogą biblioteką. Skaitė labai mažai, o rinko savo malonumui ir todėl, kad buvo įsitikinęs: vagiškai knygų nevangs. Jis dalinai buvo teisus. Vogtas retas knygas tais laikais Lietuvoje parduoti buvo beveik neįmanoma. Kai Juškelis dirbti nebe pajėgė, knygas po truputį sėkmingai išpardavė, reikia tikėti, kad jos visos papuolė į geras rankas“.

Taip butrimonišką kalvį prisimena savo knygoje „Diagnozė: bibliofilija“ Vidmantas Staniulis. Su Vincu jam nemažai teko bendrauti, tad ne be reikalo autorius gerais žodžiais mini Dzūkijos knygų. „Bibliofilija – labai brangus pomėgis, reikalaujantis daug lėšų ir laiko, tad dauguma kolekcininkų yra ganėtinai pasiturintys žmonės. Kolekcininkų, tarp jų ir bibliofilų, profesijos labai įvairios: kaip minėjau, nuo kiemsargio iki ministro ar prezidento. Aišku, tai daugiau pasiturinčių intelektualų užsiėmimas, bet pasitaiko ir išimčių. Kaip pavyzdį galima pateikti Vincą Juškevičių, palikusį pėdsaką Alytaus krašto bibliofilijos istorijoj.“

Savo prisiminimais pasidalijo ir Juškevičiaus brolio dukra Ona Vasiliauskienė. Jos teigimu, Juškelis knygų turėjęs labai daug, kažkiek jų dar buvo likę ir po jo mirties. Įvairūs asmenys atvažiuodavo jį pasiūrėti knygų net ir jam mirus. Šiuo metu Vinco Juškevičiaus biblioteka jau nebeegzistuoja. □

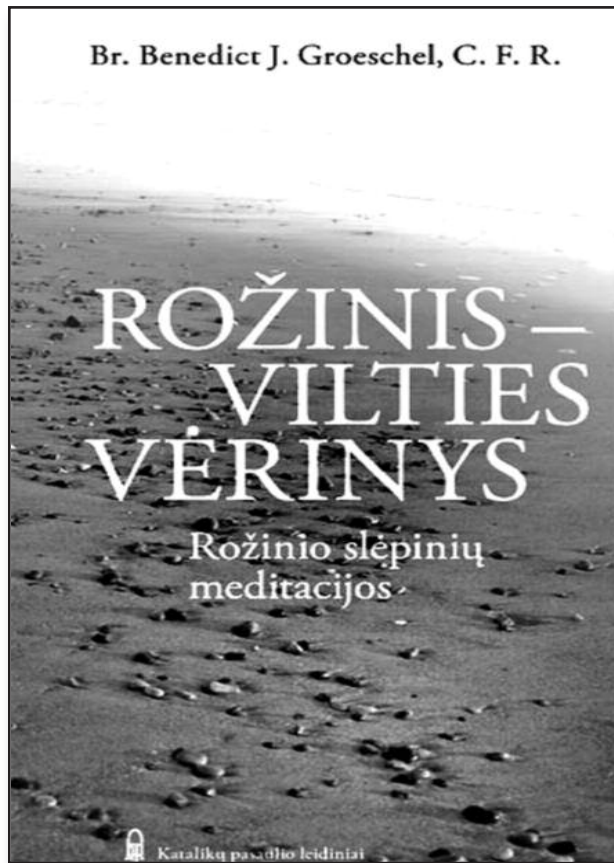
Švč. Mergelės Marijos kalbamasis ir giedamasis rožiniai

Atkelta iš 3 psl.

bažnyčias. Žmonės, išmokę giedoti bažnyčiose, perkėlė šią maldingumo formą į savo namus. XVII–XVIII a. Lietuvos vyskupijų sinodų raginimas šventadieniais rožinį giedoti bažnyčiose bei procesijose ar keliaujant bus prisidėjęs prie jo populiarinimo (*Griciūtė L. XVII–XVIII bažnytinės procesijos Vilniuje // Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. Vilnius, 2002, t. 21, p. 348–349.*

Lietuvoje, ypač Suvalkijoje, Švč. M. Marijos rožinį liaudis mėgsta giedoti namuose bei bendruomeniniuose susirinkimuose (per laidotuves, adventą, Kalėdas, Tris Karalius, Grabnyčias, Velykas, gegužines, Šeštines, Sekmines, Devintines bei Žolinę). Bažnyčiose rožinis giedamas prieš vakarines pamaldas antifoniniu būdu: dešinėje pusėje sėdi giedotojai vyrai, kairėje – moterys. Vieną posmą gieda vyrai, kitą – moterys, pakaitomis traukdami „dešimt tūkstančių kartų tegul Tave, Viešpatie, pagarbina“, paskui „dvidešimt tūkstančių“, „trisdešimt“ ir taip iki „penkiasdešimt“.

Giedamasis rožinis taip pat populiarus maldininkų kelionėse, einant į tradicinius Šiluvos Švč. M. Marijos Gimimo, Žolinės Pivašiūnuose, Krekenavoje bei Vilniaus Aušros Vartų Švč. M. Marijos, Gailestingumo Motinos, atlaidus. Kai kur tokias keliones liaudis vadina „rožankeliais“: „Marijampolės medinę bažnyčią ir šalia jos me-

Br. Benedict J. Groeschel, C. F. R. *Rožinis – vilties vėrinys*. Vilnius, Katalikų pasaulio leidiniai, 2005 m.

dinių vienuolyną pastatė Prienu seniūnienė grafienė Pranciška Ščiukaitė Butlerienė 1758 metais. Yra likęs padavimas, kad ta ponija rinkti vietas bažnyčiai iš Kvietiškių dvaro ėjo kalbėdama rožančių. Kur ji kalbėjusi „Tėve mūsų“ buvusi pasodinta liepa. Kur ji baigė rožančių, ji pasakiusi, kad čia bus bažnyčia. Kelias, kuriuo ji ėjo, buvo nuo to pramintas „rožankeliu“ (*Totoraitis J. Sūduvos Suvalkijos istorija. Kaunas, 1938, d. 1, p. 407.*)

2002 m. spalio 16 d. popiežius Jonas Paulius II paskelbė apaštališkąjį laišką apie rožinio maldą, primindamas jos išganingą veikimą ir tai, kad ši malda per amžius neprarado savo aktualumo. Rožinio esmė – vienijantis su Marija ir su jos vardu lūpose apmąstyti didžius išganymo slėpinius. Lietuvos vyskupų konferencija žodį *paslaptis* pakeitė *slėpinio* sąvoka, nes mąstoma ne apie kažką, kas nuo tikinčiųjų paslėpta, bet apie tai, kas maldoje ir kontempliacijoje atsiskleidžia, kas atrandama. Šventasis Tėvas Jonas Paulius II praturtino rožinio maldą prie tradicinių 15 slėpinių trijose dalyse pridėdamas dar vieną – „Šviesos dalį“ su penkiais išganymo slėpiniais. Tai antroji rožinio dalis, o „Kančios“ ir „Garbės“ dalys tapo atitinkamai trečiąja ir ketvirtąja. Lietuvos vyskupų konferencija 2002 m. spalio 23–24 d. posėdyje patvirtino Lietuvai naująją rožinio maldos tvarką, kuri atitinka Švento Tėvo paskelbtus pakeitimus (Mergelės Marijos rožinis / parengė kun. doc. dr. Vytautas Briilius, MIC. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2002, p. 3). □

MOTIEJUS SMETONA, PREZIDENTO BROLIS (2)

Atkelta iš 2 psl.

galvojom, kad gerai, jog tėvelis ir brolis pasiliko Lietuvoje, nes tą naktį nenakvojo namuose. Klydome. Tą pačią naktį ir mūsų tėvelį Antaną Smetoną bei jo senukę motiną Barbora Mauručiuose pakrovė į vagoną. Apie tai sužinojome po metų. Broliui pasisekė išsislapstyti ir jis nebuvo ištremtas. Tuokart nežinojome, kad prasilenkiant stotyse su kitais ešelonais, viename iš jų buvo ir mano tėvelis su jau antrą kartą į Sibirą tremiama močiute Barbora. (1955 metais močiutė Barbora Smetonienė mirė Ussolje-Sibirskoje, 1992 metais jos palaikus parsivežiau į Lietuvą.)

Šį kartą sustojome didelėje stotyje, Čeliabinske. Išlaipino visus iš vagonų, liepė nieko su savimi neimti, ir kareiviai nuvarė visą koloną į kažkokį niūrų pastatą. Iš jo kaminų rūko juodi dūmai. Įėjus į pirmą patalpą, liepė visiems nusirengti, drabužius surinko ir išnešė, o mes likome visi stovėti nuogi: vyrai, moterys, vaikai. Prisimenu siaubą, kai pamaciau vienos merginos kojomis srūvantį kraują – man atrodė, kad dabar mus kankins... Kažkas dar pasakė: „Ves į dujų kamerą...“ Nuvarė į... dušus. Prausėmės be muilo, tik vandeniu atviroje patalpoje, visi kartu, atskirti tik nedidelėmis pertvarėlėmis. Po to atidavė dezinfekuotus drabužius – sumetė į krūvas ir ragino greičiau rengtis. Kai kas savo rūbų nerado, rengėsi, kuo pakliuvo. Tai, ką patyriau tada ir vėliau – užgrūdino.

Po trijų savaičių kelionės traukinys sustojo nedidelėje Krasnojarsko srities stotelėje Tinskaja. Atkabino kokius 6–8 vagonus, išlaipino ant platformos. Diena buvo labai graži, saulėta. Niekas mums nieko neaiškino. Laukėme, kas bus toliau. Po pietų apsiniaukė, pradėjo lyti. Buvome su daiktais po atviru dangumi. Laukėme, kad tuojau mus kažkur įkurdins, bet laikas bėgo, niekas mums nesirūpino. Sėdėjom apsigaubę kas kuo – viskas peršlapo. Saugojo kareiviai su šautuvais. Tą naktį taip ir prasėdėjom

Kauno Aušros gimnazijos gimnazistės: viduryje Jadvyga Neniškytė, apačioje, kairėje – Birutė Nasvytytė, būsimoji Prezidento A. Smetonos marti. 1926 m.

šlapi ant permirkusių savo ryšulių. Mama sakė, kad su mumis buvo ir skulptoriaus B. Pundziaus žmona su motina. Atrodo, ji karščiaavo. Rytui išaušus, pakilus saulutei, pradžiūvome. Man labai niežėjo galvą. Mama pažiūrėjusi rado utėlių. Kažkas davė žirkles, ir mama nukirpo kasas...

Vėliau mus kėlė iš vienos vietos į kitą, taip atsiradome Gariofos gyvenvietėje. Barakuose į vieną kambarį sukiošo po keturias šeimas. Vos bandėme išikurti, užpuolė blakės. Tą naktį išėjome miegoti po atviru dangumi... Visą laiką norėjosi valgyti, nes ką turėjome, jau buvom seniai suvalgę. Mamą ir kitus suaugusius pradėjo varyti rinkti pušų sākų. Žmonės iš darbo grįždavo vakare, sukandžioti uodų, aptinę, išvargę. Mes, vaikai, laukdavome jų grįžtant, ieškodavome aplink taigoje, ką valgyti. Kartais rasdavome uogų: girtuoklių, bruknių, kramtydavome pušų sākus. Sunkiau būdavo žiemomis, kai temperatūra nukrisdavo iki minus 42 laipsnių, tad rytą atsikeldavome apšarmoje, su prišalusiais plaukais prie sienų...

1954 metais jie, trys septyniolikmetčiai (Sigutė Smetonaitė, Juozas Kavaliauskas ir Kastytis Vitkus), pasiryžo iš Sibiro tremties pabėgti per Mongoliją ir Kiniją į... Ameriką. Savo tikslo nepasiekė, per stebuklą nežuvo, tačiau 40 parų beribėje taigoje buvo laisvi ir laimingi! Šaltis ir badas, sunkūs žygiai per kalnus. Turėjo tik mokyklinį kompasą, žaizdotas kojas, baigėsi maistas, tačiau ryžtas pabėgti iš pragaro nemažėjo. Iki Mongolijos buvo belikę tik 7 kilometrai...

Sibire Sigutė baigė vidurinę mokyklą, vėliau – su pagyrimu Usole-Sibirskoje medicinos mokyklą. Ištekėjo už tremties bendražygio ir draugo Juozo Kavaliausko (jis mirė 2001 metais.) 1957-aisiais jiems gimė sūnelis. 1963 metais šeima sugrįžo į Lietuvą, tačiau reikėjo daug pastangų, kad gautų vietinės valdžios leidimą gyventi Lietuvoje. Vėliau baigė Šiaulių pedagoginiame institute defektologiją, dirbo vaikų poliklinikoje logopedė. □